

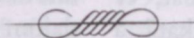
FELHASZNÁLT KÖNYVÉSZET

- Erdélyi Lexikon. Osváth, 1928.
 BOROS JÁNOS: *Aradi útmutató*. 1909.
 FICZAY DÉNES: *Aradi Krónika*. 1997, Kölcsey.
 PÁVAI GYULA: *Aradi híres emberek*. 2003, Kölcsey.
 UJJ JÁNOS: *Arad megye neves szülöttjei*. 2007, Alma Mater.
Természettudományi Lexikon. Budapest, 1993.

DÖBÖR ANDRÁS

Egy székely hírlapszerkesztő élete a bécsi sajtópolitika hullámverésében

Szacsvay Sándor és a Magyar Kurir története

Szacsvay Sándor a vele foglalkozó sajtótörténeti szakirodalom szerint 1752-ben, Nagy Iván szerint 1753-ban¹ Marosvécsen született székely birtokos családban, mely nevét Háromszék Szacsva nevű helységéről vette, és egyik őse Szacsvai Gergely már a XV. században feltűnik az 1442-es szentimrei csatában Hunyadi János alatt, szakadatlan családfáját azonban csak Bethlen Gábor koráig lehet visszavezetni. Ekkor élt Szacsvai Mihály, Bethlen Gábor egyik kapitánya, aki 1623-ban a fejedelemtől a legendás, tatárjárás kori mondákban is szereplő székely ősvárat és környékét magába foglaló szacsvai² jószágra adományt kapott.³

A család legrégebbi birtokai Szacsván, Esztelneken, Pákén, Hatolykán, Dicsőszentmártonban és Zágomban voltak. Címerük a dicső és harcos múlt tanújaként két részre osztott pajzs; a felső piros részben jobb lábában három nyílvevőt tartó arany oroslán; az alsó kék részben hármás zöld halmon nyugvó páncélos kar karddal, és azon egy törökfő.⁴

A jellemzően kisbirtokos, nem igazán

tehető székely család több tagja is az államigazgatás felé fordult, kisebb-nagyobb hivatalt viselve a XVIII–XIX. században. Legjelentősebb közülük Szacsvai Ádám, aki Belső-Szolnok vármegyei főbíró, majd a vármegye főpénztárnoka (1786) lett⁵, Szacsvai Ferenc, aki Kolos vármegye aljegyzője (1796), alispánja (1804), majd 1809-ben az alsó kerület főbírója lett⁶, Szacsvai Imre, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc tehetséges szónoka, Bihar vármegye országgyűlési képviselője, és mint a ház jegyzője, a függetlenségi okmány egyik szerkesztője, a megtorlások áldozata lett⁷.

És ide sorolható Szacsvai Zsigmond, dolgozatunk főszereplőjének fia, aki apja sorsa ellenére már 1832-ben az erdélyi főkormányzatnál fogalmazó, 1838-tól 1848-ig titoknok az udvari erdélyi kancelláriánál, végül 1861-ben tanácsosként kerül nyugdíjazásra.⁸ Erősen eltér hát a családra jellemző hivatali életutaktól Szacsvai Sándor értelmiségi-újságírói pályája, melynek jó néhány pontja még ma sem tisztázott, és még ma is vitákat vált ki.

Szacsvay tanulmányait Kolozsváron kezdte, majd a debreceni kollégiumban és a pozsonyi líceumban folytatta, Bécsben hallgatott jogot, majd visszatért Pozsonyba, ahol az első magyar nyelvű újságnak lett a szerkesztője. Az 1784–1786 közötti, Szacsvay által szerkesztett pozsonyi Magyar Hírmondó a híres-hírhedt nyelvrendelet után is megőrizte a jozefinista eszmék iránti rokonszenvét, és II. József politikájának híve, reformjainak közlétevéje és támogatója maradt. Sőt, fő feladatának a „jó fejedelem” rendeletei ellen vétők leleplezését tartotta. A felvilágosult udvarnak és az enyhébb cenzúraviszonyoknak köszönhetően satirikus, voltaire-i stílusban támadta a konzervatív, rendi alapokon álló magyar egyházi és közigazgatási vezetőket, a francia „ancien regime” csillogását, értelmetlen pazarlását, a buta „dámákat”, a vakbuzgó és babonákban hívő, vagy a vallás és hit parancsait szerinte lépten-nyomon megszegő papságot, és az általuk megtévesztett hívőket – összességében a magyar rendi-feudális viszonyokat – már ekkor sok ellenséget szerezve magának. Egy biztos azonban, az első magyar újság ekkor érte el legnagyobb népszerűségét 449 előfizetővel⁹, amit Szacsvay anyagi viták miatti menesztése után nem tudott felülmúlni többé.

Az újságírással ekkorra magát végleg eljegyző Szacsvay 1786-ban Tállyai Dániellel, a Pressburger Zeitung korábbi szerkesztőjével, ekkoriban egy szlovák lap, a Presspurské Nowiny kiadójával, saját magyar újság kiadását fontolgatta. Tállyai Dániel – aki a kor viszonyai között nyugodtan tekinthető a sajtót megélhetési forrásnak tekintő üzletembernek¹⁰ – terve az volt, hogy szlovák lapja mellett még két lapot indítson. Egy magyar nyelvű lapot a Magyar Hírmondó, és egy német nyelvű lapot a Pressburger Zeitung ellenlábasaként és üzleti konkurenciájaként.

Előfizetési felhívást hirdettek hát a Magyar Kurirra és a Pressburger Merkurra, de a helyi nyomdászok, Patzkó és Landerer – hiába

szüntette meg II. József még 1781-ben a sajtómonopóliumot – minden követ megmozgattak, hogy a megjelenést megakadályozzák, és az egyértelműen gazdasági érdekekért folyó harc a nyomdászok győzelmével végződött. A két lap egy-egy mutatványszáma végül 1786 júliusában engedély nélkül jelent meg, ezért a városi tanács lefogatta Webert, a nyomdászt. Szacsvay számára azonban nem ezért kellett elsősorban Pozsonyból távoznia, hanem azért, mert ekkorra már a nyomdászokon kívül is sok befolyásos ellenséget szerzett magának, elsősorban a Magyar Hírmondóban állandóan kritizált pozsonyi papság és az előkelő dámák, valamint a „Fő Tisztelendők és Méltóságok” miatt.¹¹

A történet az év végétől Bécsben folytatódott – 1786. december 2-án már a birodalom székvárosában jelent meg a második szám, és 1787 januárjától egészen az 1793. évi első számig, a laptól való eltávolításáig, Szacsvay Sándor kiadásában és szerkesztésében jelent meg a szakirodalomban csak a „második magyar nyelvű lapnak” nevezett Magyar Kurir.

A Magyar Kurirt már ötödik hónapjában komoly politikai támadás érte: egy Hermolaus nevű kapucinus szerzetes – igazi nevén Moré György – 1787. május 24-én kelt beadványban feljelentette a pápát szidalmazó, a katolikus egyház és a papság iránt gyűlöletet és megvetést keltő cikkei miatt.¹²

A császár a vizsgálat lefolytatását a magyar udvari kancellárra, gróf Pálffyra bízta – abból a megfontolásból, hogy az udvari cenzúra- és tanulmányi bizottság hatásköre inkább pedagógiai legyen, és inkább a könyveket érintse. Az adatokat a cseh-osztrák kancellária bocsátotta rendelkezésre, mert a bécsi lap és a bécsi feljelentő ennek az illetékességi körébe tartoztak. Szacsvay kihallgatása folyamán kiderült, hogy a lapot Szekeres Atanáz nevű pap cenzúrázta, és a cikkeket nem kifogásolta. A kancellária június 18. és július 30. között lefolytatott vizsgálat eredménye-

ként a jövőre nézve szigorúbb felügyeletet javasolt és új cenzort, a patrióta érzelmű Pászthory Sándor udvari tanácsos, kancelláriai titkár személyében. A végeredményben enyhe büntetést – hiszen Szacsvainak haja szála sem görbült a cenzorcserén kívül – az Államtanács is jóváhagyja augusztus 10-én.¹³ A lényeg tehát a hivatalok közötti hatásköri birkózás volt, és a magyar kancellária győzelmét jelzi az új cenzor személye. És ez a pozsonyi események ismeretében nem sok jót jelent Szacsvai számára, hiszen a magyar hatóság a cenzor személyén keresztül félig rátette kezét a lapra.

A császár pedig, noha az államtanácsban az ügy az ő döntésére bízva maradt, nem Szacsvai pártjára állt, holott az lapjában az ő elveit hirdette! József, aki ekkor már óvatossággal tekintett a sajtóra, bár személyében megkímélte az újságírókat, a cenzorcserével mégis a Magyar Kurir ellen döntött. És e valószínű ügyek hátterében is a rendek Pozsonytól kezdődő ellenszenvé kíséri Szacsvait.¹⁴

A Magyar Kurirra a „hazafi” Pászthory működtette cenzúra alatt relatív békesség és szabadság várt, ami annak is köszönhető, hogy a Józsefből és reformjaiból mindinkább kiábránduló Szacsvai az évtized végén a nemesi ellenállás felé talált utat. Az 1790-91-es országgyűlésen való személyes részvétele, és a politikai publicisztikája csúcspontján tekinthető országgyűlési tudósításai, de leginkább a franciaországi és belgiumi tudósítások 1790 elején újból ráterelték a hatóságok figyelmét, és a brabanti manifesztum és egy forradalmi, „izgató” vers közlése után vizsgálat indul ellene, melynek eredménye a mind a jozefinistákkal, mind a patriótákkal szembeforduló új politikai kurzusnak megfelelő újabb cenzorváltás. A rendi ellenálló, mérsékelt aufklerista Pászthory helyett, akit a kancellária sikertelenül próbált megvédeni, újra Szekeres Anasztáz lesz a Kurir cenzora. A hivatali birkózásban ezúttal a kancellária maradt alul. 1790 októberében pedig már a

német felvilágosodás sajtóirodalmából honosított, Szacsvai által különösen kedvelt és használt, a Kurir 1790. szeptember 17-i és 21-i számában megjelent „halotti beszélgetések” ügyében indult vizsgálat. E műfaj lényege, hogy az újságíró számára kimondhatatlan dolgok már elhalt személyek „párbeszédeiből” való „idézetként” kerülnek közlésre. A feljelentő most gróf Nemes János, a címzett Hatzfeld államtanácsos. Hatzfeld elkészítteti a cikkek kivonatos fordítását, majd október 15-én és 22-én megnyugtató választ küld Nemesnek, amelyben közli, hogy a Kurir beküldött számai csak más lapokból vett szövszerű fordítások.¹⁵

Ezután Szacsvai 1793-as eltávolítása előtt már csak egy újabb fordulat történt. 1792. február 24-én Sauer államtanácsos előterjesztése, és Izdenczy, az Államtanács tagja javaslatára a cenzúrát visszaadták a magyar kancelláriának, azzal az indokkal, hogy két éve azért vették el tőle, mert Pászthoryban nem bíztak. Pászthoryt közben leváltották kancelláriai titkári tisztéről, most már a konzervatív Lányi József van a helyén, a cenzúrát újra a kancelláriára bízhatják. A mérleg tehát visszabilent a kancellária oldalára, de mekkora a különbség!¹⁶

A szakirodalom által részletesen ismertetett tény, hogy a Magyar Kurir betiltására az ürügyet a francia király porének tárgyalásáról közölt tudósítás szolgáltatta. Az újság 1793. évi I. számában közölte a király kihallgatásáról szóló cikket, annak ellenére, hogy azt a cenzor eredetileg törölte. Ezen túl az volt a kifogás, hogy a király „Sie” megszólítását „Kegyelmed”-nek fordították a magyar cikkben, ami királlyal szemben tiszteletlenségnek számított. Az sem számított, hogy a másik magyar lapban, a mágnások által (Széchenyi Ferenc, Festetics György, Teleki Pál) támogatott Hadi és Más Nevezetes Történetekben is megjelent a tudósítás a cenzor engedélye nélkül, ott mégis csak később elengedett pénzbírság lett a büntetés. A kan-

cellária január 3-án jelentette, hogy a Magyar Kurirt betiltották. Szacsvey beadvánnyal fordult az uralkodóhoz, amely egyértelművé teszi, hogy már régóta hátrányosnak látja helyzetét a másik magyar lappal szemben, amely jobban simul a kancellária politikájához, és beszámol a fentebb már elmondott különféle zaklatásokról, amelyekkel szemben lapját mindvégig védenie kellett. Ráadásul őt feleségével és gyermekével együtt a megélhetésétől fosztották meg, hiszen mögötte nem áll senki, csak a vállalkozása, a Magyar Kurir, amely hat év alatt 30 000 forinttal növelte a kincstár bevételét, és 14 000 forintot keresett rajta a nyomda. Panasolja, hogy a cenzor nem járt el szabályszerűen, mindenfelét törölt az ominózus cikkben, ami más lapokban megjelent – és ugyanaz a cenzor engedélyezte a másik magyar lap számára a cikket, amelyért őt büntetik.¹⁷

Menesztésében nem kis szerepet játszott egy bizonyos Dobsa Ferenc nevű segédszerkesztője, akit tehetséggel és gerinctelenséggel egyaránt ellátott a Teremtő, és aki az 1790–91-es országgyűlésen a bihari küldöttek titkáraként még az országgyűlési ifjúság egyik vezéralakja, később azonban – anyagi gondjai megoldásaképpen, és remélt karrierje érdekében – konfidensi szolgálatokra vállalkozik mind a bécsi titkosrendőrség, mind gr. Esterházy Károly egri püspök – a kor legbefolyásosabb főpapja – számára. Dobsa – több fennmaradt és Tardy Lajos által az életéről és besúgóinak működéséről írt tanulmányában részletesen elemzett levélben¹⁸ – beszámolt Szacsvey és a Magyar Kurir elsősorban az egri püspököt érintő nézeteiről és belső titkairól. A besúgó és a püspök levelei is bizonyítják, Szacsvey semmi jóra nem számíthat a katolikus egyház és a konzervatív méltóságok részéről.

A kegyvesztett Szacsvey Sándor további életútját figyelemmel kísérve megállapítható, hogy eltávolítása nem törte meg, eszméit nem adta fel. Ezt bizonyítja a szabadkőmű-

vességgel való kapcsolata, barátsága Barcsay Ábrahámmal – aki élete utolsó éveiben fő „mecénása”, azaz anyagilag legfőbb támogatója volt –, valamint a nagyszombati újság ügyében írt hivatalos tanulmánya.

Szacsvey a Magyar Kurir szerkesztése idején még nem volt szabadkőműves, de 1793-ban mint új név a „Zur gekrönten Hoffnung” nevű bécsi páholyban feltűnik neve, tehát nem szándékozott a közéletől visszavonulni menesztése után, valószínűleg Bécsben akart maradni.

E páholy tagjai közé tartozott a testőrök egy része, köztük Barcsay, akit a török háborúkban való részvételért még ezredessé léptettek elő, és akit 1794-ben váratlanul nyugdíjaztak – a rossz nyelvek eltussolt felségárulásról beszéltek –, s visszavonult Erdélybe, arisztokrata felesége, gróf Bethlen Zsuzsanna mellé. Szacsvey élete végéig szóló barátsága Barcsayval ekkor vette kezdetét.

Végül is az ő útját követte Szacsvey Sándor is, azt téve, amit ilyen esetben Voltaire tanácsolt: hazatérve Erdélybe kertészkedett, gyümölcsösére Kolozsvár-szerte példaként tekintettek. Élete hátralévő részében a kertészkedés mellett a kolozsvári protestáns tanodákban tanított, sőt egy esetben még az újságszerkesztés „szele is megcsapta”, amikor egy hivatalos felkérésnek köszönhetően egyfajta „hattyúdalként” kifejthette újságírói hitvallását.

Az esetet részletesen közli Dezsényi Béla Szacsvey utolsó éveiről írt tanulmányában¹⁹, melynek lényege: Hochmeister Márton, a nagyszombati Siebenbürger Zeitung-nak a kiadója elpanaszolta a császárnak, hogy a cenzúra túlzott szigorúsága miatt előfizetőinek száma 100-ra apadt. 1811. július 12-én azután az erdélyi kancelláriából a főkormányshoz meg is érkezett a válasz: a nagyszombati újság megjavítására intézkedéseket kell tenni. A gubernium több „szaktekintélytől”, így a „helybéli szakértőtől”, Szacsveytől is tanácsot kért, aki talán egy új, saját lap indí-

tásának reményében a régi hangján válaszolt a felhívásra.

Szacsvay válasza 1812. február 4-ről keltezte nem formai szempontokban látja a megoldást, hanem részletesen kifejti, hogy nem elég tudósítani – az újságírónak állást is kell foglalnia! És ha az igazat nem mondhatja ki nyíltan, keressen formát a politizálás számára! Ahogy beadványának végén fogalmaz: „Ha az Esopos számara, fái és vadállata beszélhetek és sok igazságot elmondhattak az embereknek – ha a Leopoldus márjás a körmői arannyal csak a múlt század végén az Elysiumból beszélhetek, a szebeni újságíró is szólítsa meg a legkisebbik gombostút, az igazat mond, ha már ő fél tőle vagy szegényli az igazat nyilván kimondani.”²⁰

Szacsvay saját példáját állította a szebeni szerkesztő elé, ugyanakkor a maga munkáját és módszerét látta igazolva a cenzúra által tehetetlenné vált, lehanyaglott I. Ferenc korabeli sajtóval szemben. Írása világosan mutatja, hogy élete alkonyán is kitartott írói és politikai ideáljai mellett. Szacsvay Sándor azonban lapszerkesztésre soha többé nem vállalkozhatott, 1815. május 15-én többszöri szélütés után Kolozsváron hunyt el.²¹

Dezsényi Béla – idézném – munkásságának jelentőségéről: „Voltak nála talán jobb tudósítók, de ő volt az első publicista. Eszméire nemcsak analógiákat keresett az eseményekben, de meg is fogalmazta, ki is mondta azokat. ... Hosszú idő telt el még utána, míg a magyar újságcikk az elysiumi beszélgetések mintájára szintén jórészt nyugatról átvett új formában újra alkalmassá vált az igazságnak nemcsak regisztrálására, de hirdetésére is. Szacsvay elysiumi beszélgetései a magyar vezércikk előfutárai.”²²

Szacsvay száműzetése véglegesnek bizonyult, egészen 1815-ben bekövetkezett haláláig soha többet nem kaphatott újságírói állást sem Magyarországon, sem Erdélyben. Pozsony óta halmozott, az egyház és a főnemesség elleni bűnei; satirikus cikkei,

éles kirohanásai, újságírói kvalitásai, de főleg a hatalmi helyzet változásai – előbb a rendi ellenzék jozefinisták elleni támadásai, később az udvar és a rendek kompromisszuma – miatt, melyekhez nem tudott, nem is akart idomulni, végleg egyedül marad. Az eszmék, valamint az újságírói és lapszerkesztési módszerek, amelyekben hitt ellehetetlenültek az új politikai rendszerben, és közel fél évszázadra volt szükség, hogy a magyar politikai hírlapírás újra elérje azt a szintet, ahol 1787–93 között volt.

Szacsvay Sándor tevékenységének megítélései

Szacsvay Sándor és a Magyar Kurir sajtótörténeti jelentőségét és szerepét a végletek között ingázva sokan megítélték, célszerű hát ezen vélemények teljességre törekvő, de helyhiányában csupán vázlatos összefoglalása. A francia forradalom magyarországi sajtó-visszhangjának történésze, Jászai Rezső, aki a Magyar Kurir francia vonatkozású híreit nemcsak az egykorú magyar, de osztrák és német lapok, valamint a hivatalos párizsi Moniteur hírszolgálatával is egybevetette, azt írta a lapról, hogy „egykorú hírlapjaink közül (...) a legjobb. Nem csoda, hiszen szerkesztője az igen eleven lelkű, élénk képzeletű ügyes tollú Szacsvay, ki daczára annak, hogy a többi lapok mintájára szerkeszti azt, mégis ügyességével és józan ítélőképességével ezt a többi lap fölé emeli.” Az újságíró méltatva pedig megállapítja, hogy a francia forradalom első két évében „nemcsak hogy nem volt olvasóközönségünk, hanem hírlapíróink sem voltak, az egy Szacsvayt kivéve.”²³

A sajtótörténeti irodalom sokáig Jászai értékítélete nyomán haladva leszögezte Szacsvay kiemelkedő szerepét a politikai újságírás nyílt, szókimondó és progresszív publicisztikai stílusának hazai meghonosításában, kiemelve a tényt, miszerint a politikai

cikkek műfaja az ő keze alatt fejlődött ki a pusztá hírtovábbadás – „relata refero”, azaz azt mondom el, amit nekem mondtak, tehát a referáló újságírás –, vagy a Rát Mátyás által a pozsonyi Magyar Hirmondóban meghonosított, rövid kommentárral ellátott, azaz magyarózott tudósítás fölé.²⁴

A huszadik század '50-es, '60-as, és '70-es évek kutatásai és publikációi²⁵ – melyek a magyar sajtótörténetnek a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete által kiadott nagy szintézisnek megszületéséhez is vezettek²⁶ – olyan elméleteket hoztak napvilágra, amelyek más régi újságokat helyeztek a központba, és ezzel háttérbe szorították Szacsvey szerepét. Megállapították, hogy a bécsi Magyar Hirmondó – a már fentebb említett magyar mágnások védelme alatt – a modern kormozgalmakba, és a bontakozó magyar felvilágosodás nemzeti nyelvű irodalmába élenkebben kapcsolódik. Kókay György Rát Mátyást, a pozsonyi Magyar Hirmondó első szerkesztőjét is átgondolt programot hozó újságíróként mutatta be, Dörnyei Sándor pedig valószínűvé tette, hogy Szacsvey csak később kapcsolódott be a pozsonyi Magyar Hirmondó szerkesztésébe, mint azt a családi hagyomány adataira támaszkodó Jakab Elek hitte, ergo jelentősége, befolyása és szakmai szerepe az „első magyar nyelvű lapnál” nem is olyan nagy, mint korábban hitték.

E helyzetétel nagyjából igazodik Szacsvey kortársainak a korabeli magyar újságokról és folyóiratokról alkotott képéhez, amelyben a pozsonyi Magyar Hirmondó, a kassai Magyar Museum, a bécsi Hadi és Más Nevezetes Történetek (később Magyar Hirmondó) állnak a „jó oldalon”, míg a periférián, „az ellenség oldalán” a Magyar Kurir. És míg a fenti lapok csupa jót írnak egymásról, addig a Kurirról mindössze néhány alkalommal emlékeznek meg, és akkor is a bíráló hangján. Kókay nyitva is hagyja a kérdést, hogy a Görög-Kerekes szerkesztő-

páros és Szacsvey szembenállásában esetleges elvi és személyi ellentétek, vagy csupán üzleti féltékenység játszott közre.²⁷

Nem először kell utalnunk e helyütt – árnyalva ezen véleményt – azonban azon fentebb említett tényekre, miszerint Szacsvey mind származása, neveltetése, iskoláztatása, mind egzisztenciális lehetőségei, mind a rendi – legfőképpen a főrangú – első vonalbeli társasággal való kapcsolatai élesen megkülönböztetik kortárs író-szerkesztőtársaitól. Lehet, hogy ezen körülmények nemcsak életének alakulásában, hanem a vele negatívan elfogult forrásokra támaszkodó szakirodalomban való továbbélésében is jelentős súllyal esnek a latba.

A Magyar Kurir 1787–1793 közötti számait lapozva, és a szakirodalmakat olvasva azonban vannak olyan tények, melyek elvitathatatlanok Szacsvey Sándortól.

Az első: a népszerűsége. A Magyar Kurirra 1790-ben 1200-an fizettek elő, ennyi híve, és olvasója magyar lapnak addig nem volt, és a másik bécsi lapot leszámítva sokáig nem is lesz. Lapja akkor lett igazán népszerű, mikor nemzeti sérelmekről szólt, állást foglalt a magyar nyelv ügye mellett, s amikor bírálta a nemességet, a felbuzdulások ürességét, számon kérve a reformok folyamatos elsikkadását, a földesurak és a főpapok önkényét.

A második: egyes sajtóműfajok vitathatatlan meghonosítása Magyarországon a rövid, aktuális cikkeivel és glosszáival, illetve tudósításaival az 1790–91-es országgyűlésről, melyről először elhagyva Bécsset személyesen tudósított, a segédszerkesztőjére bízva a lapot. Cikkeivel próbálta a lényeges kérdések felé terelni a közvéleményt.

A harmadik: a tolerancia. Lapja a türelem mellé állt a vakbuzgósággal szemben. Kétélű, szatirikus stílusban írt, egyházellenessége a katolicizmus és a protestáns vallások reformját célozta – a mindig is eszményített uralkodó, II. József szellemében. Tehát

egyházellenes kirohanásai nem a hit, hanem a klérus, a szerinte a Biblia által közvetített értékekkel szembe kerülő szervezet, és a szervezetet alkotó egyháziak ellen irányult.

Összegezve hát az elmondottakat: Szacs vay Sándort bátran nevezhetjük a cikkforma kétségkívül első magyar irodalmi mesterének, az első politikai publicistának és a felvilágosult eszmék legharciasabb képviselőjének a tizenharmadik század végi magyar politikai hírlapírás történetében.

Ahogy an e témát leginkább objektív és mértékadó módon feldolgozó Dezsényi Béla egyik tanulmányában²⁸ fogalmaz: „ő volt az egyetlen magyar, akinek a korai hírlapi harcok az egzisztenciájába kerültek, az egyetlen, akit a lapszerkesztéstől végleg elűtött a hatalom – feltétlenül hátrányosabb elbánásban részesítve őt, mint a bécsi Magyar Hirmondó szerkesztőit –, aki kétségtelenül bebizonyított tehetségét alig negyvenéves korában kényszerű erdélyi magányában temette el.”

Jegyzetek

¹ NAGY IVÁN: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Tizedik kötet. Pest, 1863. 449. (A továbbiakban: Nagy Iván 1863.)

² Lásd GAALI ZOLTÁN: *A székely ősvárak története, mondája és legendája*. I. kötet. Bp., 1938. 297–299. p.

³ Nagy Iván 1863. 448.

⁴ PÁLMAJ JÓZSEF: *Székely nemes családok. Háromszék vármegye nemes családjai. Jakab-Zsögön. Sepsiszentgyörgy*, 1901. 406. (A továbbiakban: Pálmaj 1901.)

⁵ Nagy Iván 1863. 449.

⁶ Nagy Iván 1863. 451.

⁷ Pálmaj 1901. 406.

⁸ Nagy Iván 1863. 449.

⁹ DEZSÉNYI BÉLA: A Magyar Kurir és a cenzúra 1787–1793. In *Magyar Könyvszemle*, 1967. 21. (A továbbiakban: Dezsényi 1967.)

¹⁰ Dezsényi 1967. 22.

¹¹ Bővebben ír a „pozsonyi előzményekről” Dezsényi Béla már fentebb is hivatkozott tanulmányában (Dezsényi 1967. 21–27.), melynek alapfeltevése szerint Szacs vay 1793 utáni „parkoló pályára-tételének” okai már e korai újságírói korszakára is visszanyúlnak.

¹² Magyar Kurir, 1787. május 2. és 23. 281–283., 285., 334., 335.; Magyar Múzsza ua. keltezés 273–274., 327.

¹³ Dezsényi 1967. 14–21.

¹⁴ Dezsényi 1967. 27.

¹⁵ Dezsényi 1967. 28.

¹⁶ Dezsényi 1967. 30.

¹⁷ *A magyar sajtó története*, I. 1705–1848. Főszerk. Szabolcsi Miklós. Budapest, 1979. 150–151.

¹⁸ TARDY LAJOS: Egy XVIII. századvégi magyar újságíró és könyvtáros élete és működése. (Dobsa Ferenc) In *Magyar Könyvszemle*, 1966. 349–356.

¹⁹ DEZSÉNYI BÉLA: Szacs vay Sándor utolsó évei. In *Magyar Könyvszemle*, 1968. 354–356. (továbbiakban Dezsényi 1968.)

²⁰ Dezsényi 1968. 356.

²¹ Nagy Iván 1863. 449.

²² Dezsényi 1968. 356.

²³ JÁSZAI REZSŐ: *A francia forradalom első másfél esztendejéről szóló egykorú hírlapirodalmunk kritikai méltatása*. Szeged, 1897. 11–13.

²⁴ FERENCZY JÓZSEF: *A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig*. Budapest, 1887. 39–44.; ECKHARDT SÁNDOR: *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. Budapest, 1934. 100–110.; JAKAB ELEK: Szacs vay Sándor életrajza. In *Figyelő*, 1881. 1. sz. 61–174.; 4. sz. 252–267.; 5. sz. 321–346.; 1882. 12. sz. 25–43.; DEZSÉNYI BÉLA – NEMES GYÖRGY: *A magyar sajtó 250 éve*. Budapest, 1954. 24–27.

²⁵ D. SZEMZŐ PIROSKA: A magyar folyóirat-illusztráció kezdetei. In *Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve*, 1953. Budapest, 1954. 101–181.; KÓKAY GYÖRGY: A bécsi Magyar

Hirmondó (1789–1803). In *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1957. 164–190.; KÓKAY GYÖRGY: Batsányi a Magyar Museum elődeiről és követeiről. In *Magyar Könyvszemle*, 1963. 249–252.; KÓKAY GYÖRGY: Göttinga, Rát Mátyás és felvilágosodás kori irodalmunk kezdetei. In *A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei*, 1966. 121–145.; DÖRNYEI SÁNDOR: A pozsonyi Magyar Hirmondó történetéhez. In *Magyar Könyvszemle*, 1958. 263–267.

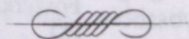
²⁶ *A magyar sajtó története*, I. kötet. 1705–1848.

Főszerkesztő Szabolcsi Miklós. Budapest, 1979.
²⁷ KÓKAY GYÖRGY: Batsányi a Magyar Museum elődeiről és követeiről. In *Magyar Könyvszemle*, 1963. 249–252.; KÓKAY GYÖRGY: Göttinga, Rát Mátyás és felvilágosodás kori irodalmunk kezdetei. In *A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei*, 1966. 121–145.

²⁸ DEZSÉNYI BÉLA: A Magyar Kurír és a cenzúra 1787–1793. In *Magyar Könyvszemle*, 1967. 12–39.

KISS GÁBOR FERENC

A Magyar Néphadsereg Szegeden 1956-ban

Mielőtt rátérnék a Magyar Néphadsereg működésére 1956-ban Szegeden, előtte érdemes felvázolni, hogy milyen források alapján lehet ezt a kérdést vizsgálni. A legfontosabb a Hadtörténelmi Levéltár 1956-os gyűjteménye, ahol összegyűjtötték azokat az anyagokat, összefoglalókat, melyeket az események után különböző katonai alakulatok tisztjei, parancsnokai készítettek az '56-os eseményekről. Rendkívül tanulságos olvasmány: nyilvánvaló, hogy ezeket jelentős forráskritikával kell kezelni. Azok a tisztok, akik ezeket a jelentéseket 1956 után írták, részt vettek az eseményekben, tehát igyekeztek ezeket úgy beállítani, hogy az ő szerepükre ne vetüljön árnyék, s igyekeztek kidomborítani a számukra pozitív tényeket. Másfelől, érdemes pár szóban azért fölvezetni a Magyar Néphadsereg általános helyzetét 1956-ban. A Magyar Néphadsereg a negyvenes évek végén, az ötvenes években óriási átalakuláson ment keresztül. 1947. február 10-én írták alá a párizsi békeszerződést, ami egy korlátozott méretű és fegyverzetű hadsereget engedélyezett. 1948-tól, a kommunista diktatúra kiteljesedésével és a hidegháború

okán nagy méretű hadsereg-fejlesztésnek vagyunk a tanúi. 1953-ra a hadsereg békelétszáma 210 ezer főre – a magyar történelemben soha nem látott mértékűre – növekszik. 1953-ban, amikor – Sztálin halálával – Nagy Imre kerül a miniszterelnöki székbe, általános enyhülés következik be. Ez rányomja a bélyegét a hadsereg szerepére, összetételére is. Innentől kezdve évről-évre a hadseregben radikális létszám- és fegyverzetcsökkentések mennek végbe, s eljutunk oda, hogy 1955-re a hadsereg létszáma 130 ezer főre redukálódik. Ez az átalakulás évenként több tízezer ember egzisztenciáját, mindennapjait érinti. Az 1956-os év sem különbözött a hadsereg szempontjából a korábbi évektől, megint egy katonai reformnak vagyunk a tanúi, újabb tizenötezer fővel csökkentik a hadsereg létszámát. Ez miért fontos a témánk szempontjából? A személyi állományban bizonytalanságot okoz s a hadsereg irányításában zavarok keletkeznek. Az átalakítások során alakulatokat szüntetnek meg: hadtestet, hadosztályokat, s alakulatokat csoportosítanak át. 1956 őszén az új rendszer még nem járatódott be s ez is befolyásolja majd a hadsereg szerepét,